

I wojna światowa

w arkuszach maturalnych z lat 2012-2019. Wybrane ćwiczenia

Maturzysto, poćwicz z IPN w Łodzi!

Ćwiczenie I.

Na podstawie fragmentu ultimatum z 1914 r. i własnej wiedzy wykonaj polecenia.

Rząd królestwa Serbii [...] tolerował przestępczą działalność różnych stowarzyszeń i związków skierowanych przeciwko monarchii, [...] tolerował wszelkie manifestacje, których celem było wzbudzić w ludności serbskiej nienawiść do monarchii i pogardę dla jej instytucji. Ta karygodna pobłażliwość rządu królestwa Serbii nie ustawała nawet wówczas, gdy wypadki 28 czerwca wykazały całemu światu jej straszliwe skutki. Z wypowiedzi i zeznań zbrodniarzy, sprawców zamachu z 28 czerwca wynika, że mord dokonany w Sarajewie był uplanowany w Belgradzie.

[w:] *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole*, nr 47, Warszawa 1960, s. 5.

A. Podaj nazwę państwa, które wystosowało zacytowane ultimatum.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Austro-Węgry

Komentarz IPN: W wyniku wojny rosyjsko-tureckiej w latach 1877-1878 r. powstało niepodległe Królestwo Serbii, którego władcy byli wspierani przez Rosję w ich staraniach o zjednoczenie w jednym państwie wszystkich Serbów, również tych zamieszkujących tereny znajdujące się w granicach Austro-Węgier (Bośnia). Dlatego to obszar Bałkanów stał się jednym z najważniejszych terenów rywalizacji austriacko-rosyjskiej. 28 czerwca 1914 r. w Sarajewie (Bośnia) zginął z rąk serbskich konspiratorów następca tronu austro-węgierskiego arcyksiążę Ferdynand Habsburg oraz jego małżonka. Królestwo Serbii odmówiło Austro-Węgrom zgody na przeprowadzenie śledztwa na swoim obszarze. Odpowiedzią Wiednia było wypowiedzenie wojny Serbii.

B. Podaj nazwę bloku polityczno-militarnego, do którego należało państwo – autor tego ultimatum.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Trójprzymierze/państwa centralne

Komentarz IPN: W 1879 r. Cesarstwo Niemieckie i Austriackie zawarły sojusz militarny, do którego w 1882 r. dołączyło Królestwo Włoch. Sojusz przewidywał trójstronną pomoc wojskową na wypadek zaatakowania jednego z członków przez inne państwo. Odpowiedzią na Trójprzymierze było Trójporozumienie (ententa) pomiędzy Francją, Rosją i Wielką Brytanią.
Zob. Ćwiczenie II.

C. Wyjaśnij wpływ wypadków 28 czerwca na rozwój sytuacji międzynarodowej w 1914 r.

Odpowiedź pochodząca z CKE: wybuch I wojny światowej.

Komentarz IPN:

Austro-Węgry wypowiadają wojnę Serbii

Rosja, jako sojusznik Serbii, ogłasza mobilizację wojsk przeciwko Austro-Węgrom

Niemcy, związani Trójprzymierzem (komentarz do punktu B) wypowiadają wojnę Rosji oraz Francji

Wielka Brytania wypowiada wojnę Niemcom

Ćwiczenie II.

Ilustracja z epoki

<https://fr.wikipedia.org>

Podaj nazwę sojuszu z okresu I wojny światowej, do którego nawiązuje źródło. Odpowiedź uzasadnij, interpretując symbolikę przedstawionych postaci.

Odpowiedź pochodząca z CKE:

Nazwa sojuszu: ententa/trójporozumienie

Uzasadnienie: Ilustracja przedstawia personifikacje trzech państw-stron trójporozumienia.

Są to: Francja – czapka frygijska, serce (aluzja do sojuszu brytyjsko-francuskiego); Rosja – krzyż prawosławny, tarcza z orłem rosyjskim; Wielka Brytania – kotwica symbolizująca potęgę morską.

Ćwiczenie III.

Na podstawie tekstu źródłowego wykonaj polecenie.

Fragment przemówienia

Odtąd nie ma ani strzelców, ani drużyniaków. Wszyscy [...] jesteście żołnierzami polskimi. [...] Jedynym waszym znakiem jest odtąd orzeł biały. Żołnierze! Spotkał was ten zaszczyt niezmierny, że pierwsi pójdziecie do Królestwa i przestąpicie granice rosyjskiego zaboru, jako czołowa kolumna wojska polskiego, idącego walczyć o oswobodzenie ojczyzny. Wszyscy jesteście równi wobec ofiar, jakie ponieść macie. Wszyscy jesteście żołnierzami. Nie oznaczam szarż [...]. Szarże uzyskacie w bitwach. Każdy z was może zostać oficerem [...]. Patrzę na was jako na kadry, z których rozwinąć się ma przyszła armia polska, i pozdrawiam was, jako pierwszą kadrową kompanię.

A. Garlicki, *Historia 1815-1939. Polska i świat*, Warszawa 1990, s. 165.

Podaj imię i nazwisko polityka, który wygłosił to przemówienie, i uzasadnij swoją odpowiedź.

Odpowiedź pochodząca z CKE:

Imię i nazwisko: Józef Piłsudski

Uzasadnienie: Cytowany tekst jest fragmentem przemówienia J. Piłsudskiego do żołnierzy pierwszej kompanii kadrowej, która w sierpniu 1914 roku wyruszyła z krakowskich Oleandrów do Królestwa Polskiego.

Komentarz IPN:

Przeanalizuj!

Związek Walki Czynnej

(Tajna organizacja powołana w czerwcu 1908 r. we Lwowie przez Kazimierza Sosnkowskiego z inspiracji Józefa Piłsudskiego w celu przygotowania kadry organizatorów i dowódców dla przyszłego powstania zbrojnego przeciwko Rosji).

Organizacje strzeleckie

(Związek Walki Czynnej zainicjował jawnie działające organizacje strzeleckie: Związek Strzelecki, Towarzystwo „Strzelec”, Polskie Drużyny Strzeleckie).

Pierwsza kompania kadrowa

(Utworzona została 3 sierpnia 1914 r. przez Józefa Piłsudskiego w wyniku połączenia członków Związku Strzeleckiego, nazywanych strzelcami i Polskich Drużyn Strzeleckich, nazywanych drużyniakami. Zajęła Kielce, a następnie po bezskutecznej próbie przedostania się do Warszawy w celu wywołania antyrosyjskiego powstania, wróciła do Krakowa).

Legiony Polskie

(Pierwsza Kompania Kadrowa była załączkiem Legionów Polskich, formacji powołanej 16 sierpnia 1914 r. za zgodą Austriaków, z inicjatywy polityków Naczelnego Komitetu Narodowego do walki z Rosją o niepodległość państwa polskiego. Legiony Polskie składały się ostatecznie z trzech brygad: I Brygady, której komendantem był Józef Piłsudski, II Brygady, którą od 1916 r. dowodził gen. Józef Haller i III Brygady, której dowódcą był m.in. Bolesław Roja).

Ćwiczenie IV.

Na podstawie tekstu źródłowego oraz własnej wiedzy wykonaj polecenie

Fragment opracowania historycznego

Tymczasem po drugiej stronie frontu, w Warszawie, powołana została do życia tajna organizacja wojskowa. Zainicjował ją [...] Adam Koc, oficer „Strzelca” krakowskiego [...]. Już w dniach 6–8 września odbyło się zebranie porozumiewawcze, zakończone uchwałą o utworzeniu organizacji oddającej się pod rozkazy Komendanta Głównego J. Piłsudskiego. Rozpoczęto budowę sieci organizacyjnej, obsadzając jej okręgi i obwody w miarę nadających się na kierownicze stanowiska ludzi. [...] Wreszcie 21 października 1914 r. przedostał się przez front i przybył do Warszawy porucznik Tadeusz Żuliński, oficer sztabu Komendanta, i z jego nominacji objął komendę naczelną.

W. Pobóg-Malinowski, *Najnowsza historia polityczna Polski*, t. II, 1914–1939, Warszawa 2000, s. 29.

Zaznacz prawidłowe dokończenie zdań.

Organizacja, o której mowa w tekście, to

- A. Związek Walki Czynnej.
- B. Związek Walki Zbrojnej.
- C. Służba Zwycięstwu Polski.
- D. Polska Organizacja Wojskowa.

Odpowiedź pochodząca z CKE: D. Polska Organizacja Wojskowa

Organizacja ta nawiązywała do

- A. orientacji na Rosję.
- B. orientacji na Austro-Węgry.
- C. orientacji internacjonalistycznej (SDKPiL).
- D. orientacji niepodległościowej.

Odpowiedź pochodząca z CKE: D. orientacji niepodległościowej

Komentarz IPN: Karol Rybasiewicz, komendant Polskich Drużyn Strzeleckich (Królestwo Polskie) i Adam Koc, dowódca Związku Strzeleckiego (zabór rosyjski), reprezentanci dwóch środowisk irredenty antyrosyjskiej tworzyli od sierpnia 1914 r. w Warszawie tajną organizację, która uznawała zwierzchnictwo Józefa Piłsudskiego i poddawała się jego rozkazom. Piłsudski chcąc umocnić stanowisko kierownicze organizacji, wysłał ppor. Tadeusza Żulińskiego do Warszawy, który objął nad nią dowództwo 22 października 1914 r. Odtąd funkcjonowała pod nazwą Polska Organizacja Wojskowa. POW miała przede wszystkim prowadzić akcje wywiadowcze i dywersyjne na tyłach wojsk rosyjskich. Do lipca 1917 r. komendantem głównym organizacji był Józef Piłsudski.

Ćwiczenie V.

Na podstawie tekstów źródłowych i własnej wiedzy wykonaj polecenia.

Źródło 1. Odezwa wielkiego księcia Mikołaja Mikołajewicza, 14 sierpnia 1914 r. [fragment]

Polacy! Przed półtora wiekiem żywe ciało Polski rozszarpano na kawały, ale dusza jej nie umarła. Żyła ona nadzieją, że nadejdzie godzina zmartwychwstania dla narodu polskiego i dla pojednania się braterskiego z Wielką Rosją. [...] Niech Naród Polski połączy się w jedno ciało pod berłem Cesarza Rosyjskiego. Pod berłem tym odrodzi się Polska, swobodna w swojej wierze, języku i samorządzie. [...] Z sercem otwartym, z ręką po bratersku wyciągniętą, kroczy na Wasze spotkanie Wielka Rosja. Wierzy ona, iż nie zardzewiał miecz, który poraził wroga pod Grunwaldem.

Z dziejów Polski 1864–1939. Teksty źródłowe do nauczania historii Polski, Warszawa 1978, s. 60, 62.

Źródło 2. Ignacy Daszyński, Pamiętniki [fragment]

Podziałała ta odezwa na Warszawę i na szlachtę podolską, wołyńską i wileńską itd. jak haszysz... [...] Pojęli [ją] liczni Polacy jako pierwszorzędny dokument konstytucyjny. [...] Odezwa rosyjska działała podniecająco na wyobraźnię Polaków [...]. W połowie sierpnia 1914 roku Polska weszła w wir wojny światowej rozdwojona [...]. Polacy musieli walczyć z Polakami za cele nie polskie, lecz rosyjskie, pruskie, austriackie. W okopach wrogich armii strzelali do siebie żołnierze polscy [...]. Rzeka krwi polskiej miała się polać bezimiennie, bez celu polskiego. Tylko garść [żołnierzy] Piłsudskiego wywiesiła śmiało sztandar niepodległej Polski, ona jedna nie tuiła swoich zamiarów, ona jedna była przekonana, że trzodzi się i umiera za Polskę.

G. Chomicki, L. Śliwa, Wiek XIX. Teksty źródłowe, tematy lekcji i zagadnienia do historii w szkole średniej, Kraków 2001, s. 272–273.

A. Oceń, czy mieli rację Polacy, którzy uznali odezwę wielkiego księcia Mikołaja Mikołajewicza za dokument o charakterze konstytucyjnym. Odpowiedź uzasadnij.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Nie mieli racji. Była to odezwa wojskowa, dokument nie został uchwalony przez parlament ani nie nadał go władca. Nie zawierał rozwiązań ustrojowych.

Komentarz IPN: Wielki książę Mikołaj Mikołajewicz w latach 1914-1915 był naczelnym dowódcą armii rosyjskiej. W tym czasie carem Rosji był Mikołaj II. Odezwa ta nie miała zatem charakteru aktu prawnego. Była jedynie deklaracją, obietnicą. Ponadto, jak wyjaśniała później administracja rosyjska, odezwa dotyczyła ziem polskich, które Rosja zamierzała dopiero zdobyć podczas działań wojennych (*Niech Naród Polski połączy się w jedno ciało pod berłem Cesarza Rosyjskiego*).

B. Wyjaśnij, w jakim celu przypomniano w odezwie o zwycięstwie wojsk polsko-litewskich w bitwie pod Grunwaldem.

Odpowiedź pochodząca z CKE: wskazanie odwiecznego wroga Polski.

Komentarz IPN: 15 VII 1410 r. pod Grunwaldem rozegrała się zwycięska dla sprzymierzonych wojsk polsko-litewskich bitwa z Zakonem Krzyżackim, władającym państwem na terenie Prus sąsiadujących z Królestwem Polskim. Od czasów zjednoczenia Niemiec (1871 r.), gdy Prusy – wówczas już świeckie państwo – stały się częścią Rzeszy niemieckiej, Krzyżaków identyfikowano jako Niemców.

C. Wyjaśnij, na czym – według autora Pamiętników – polegał tragizm Polaków walczących w pierwszej wojnie światowej.

Odpowiedź pochodząca z CKE: W imię interesów państw zaborczych Polacy walczyli przeciwko sobie.

Komentarz IPN: Wraz z wybuchem I wojny światowej każde z państw zaborczych powołało do wojska Polaków jako swoich obywateli. Do czasu wydania tzw. aktu 5 listopada (1916 r.) przez cesarzy Niemiec i Austrii żaden z zaborców nie zadeklarował woli powstania państwa polskiego. Zatem służąc w armii państwa zaborczego Polacy nie mieli perspektywy walki za sprawę Polski, a jedynie w interesie państwa, którego byli obywatelami.

D. Wyjaśnij, jak Ignacy Daszyński ocenił intencję autora odezwy.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Autor uważał, że obietnice nie były szczere, a odezwa miała na celu jedynie pozyskanie Polaków do walki po stronie Rosji.

Komentarz IPN: O prawdziwych intencjach wielkiego księcia Mikołaja Mikołajewicza świadczy m.in. fragment w Pamiętniku: *Rzeka krwi polskiej miała się polać bezimiennie, bez celu polskiego.*

E. Wyjaśnij, jak autor Pamiętników ocenił inicjatywę Józefa Piłsudskiego.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Autor „Pamiętników” wyraził podziw dla postawy Józefa Piłsudskiego, jego patriotyzmu.

Komentarz IPN: Ocena Ignacego Daszyńskiego zawarta jest w zdaniu *Tylko garść [żołnierzy] Piłsudskiego wywiesiła śmiało sztandar niepodległej Polski, ona jedna nie taila swoich zamiarów, ona jedna była przekonana, że trzdzi się i umiera za Polskę.*

Ćwiczenie VI.

Moneta z okresu I wojny światowej (awers i rewers)

Uzasadnij – odwołując się do źródła i własnej wiedzy – że wydanie zaprezentowanej monety było możliwe w następstwie tzw. aktu 5 listopada. W odpowiedzi przywołaj dwa argumenty.

www.katalogmonet.pl

Odpowiedzi pochodzące z CKE:

- Akt 5 listopada został wydany przez władców Niemiec i Austro-Węgier (państwa niemieckojęzyczne), a moneta ma nominał niemiecki (fenig).
- Akt 5 listopada zapowiadał utworzenie Królestwa Polskiego – taka nazwa jest na monecie.
- Akt 5 listopada był wydany w 1916, a moneta w 1917.
- Na monecie, nad polskim orłem w koronie jest umieszczona korona cesarska – świadczy to o ograniczonej suwerenności państwa, którego utworzenie zapowiadał tzw. akt 5 listopada.

Komentarz IPN:

5 listopada 1916 r. władze niemieckie i austro-węgierskie, chcąc zasilić swoje wojska polskimi żołnierzami i wykorzystać ich do walki z Rosją, ogłosiły proklamację zawierającą obietnicę utworzenia z ziem zaboru rosyjskiego samodzielnego (nie zaś niepodległego) państwa polskiego z dziedziczną monarchią, nie zostały jednak określone granice.

Po wydaniu tzw. aktu 5 listopada sprawa polska nie była już tylko wewnętrznym problemem państw zaborczych. W styczniu 1917 r. prezydent Stanów Zjednoczonych Thomas Woodrow Wilson w orędziu do Kongresu przedstawił program przyszłego pokojowego uregulowania stosunków międzynarodowych, w którym z inicjatywy Ignacego Paderewskiego, znalazł się punkt 13, przedostatni, mówiący o konieczności utworzeniu niepodległego państwa polskiego, „z wolnym dostępem do morza”.

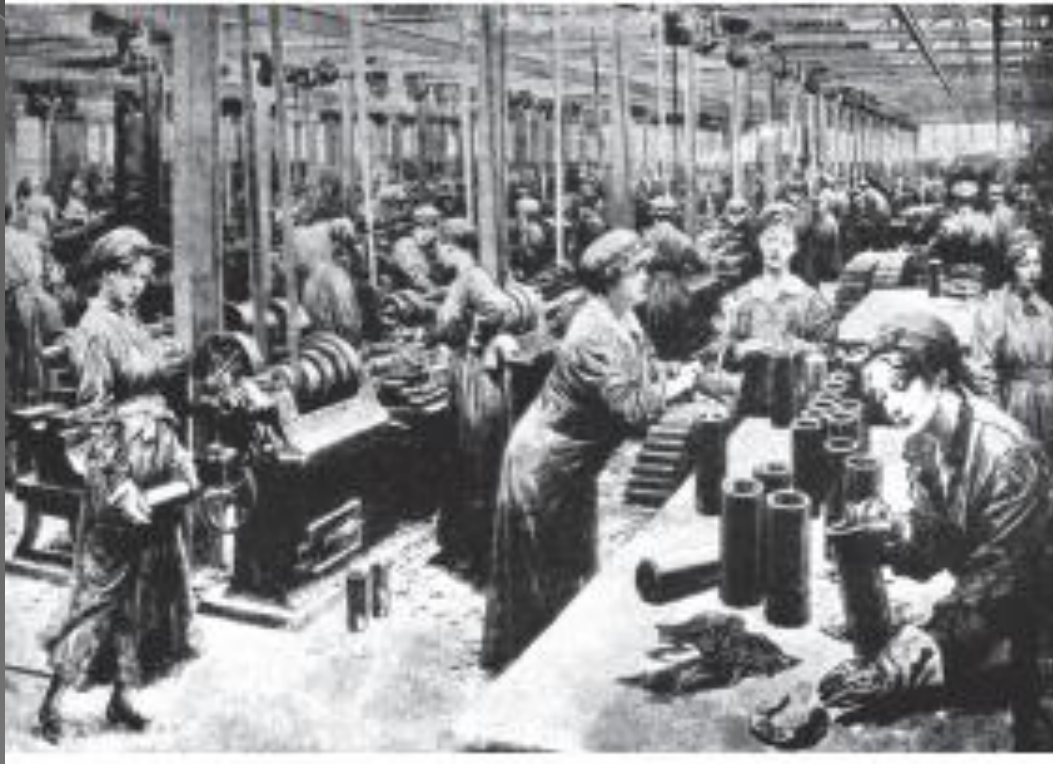

Po wydaniu tzw. aktu 5 listopada, niemiecki generał-gubernator Hans von Beseler wiosną 1917 r. rozpoczął tworzenie Polskiej Siły Zbrojnej (*Polnische Wehrmacht*), do której mieli wstąpić żołnierze Legionów Polskich. W związku z tym legionieści musieliby złożyć przysięgę na wierność cesarzowi Niemiec i Austro-Węgier, Przymierzenia odmówili, wskutek nakazu Józefa Piłsudskiego, głównie legionieści z I i III Brygady, co wiązało się z ich internowaniem w obozach w Beniaminowie i Szczypiornie. Do *Polnische Wehrmacht*, nazwanego tymczasowo Polskim Korpusem Posiłkowym wstąpili żołnierze II Brygady gen. Józefa Hallera.

Ćwiczenie VII.

Na podstawie ilustracji wykonaj polecenie.

Fabryka amunicji, Wielka Brytania, ok. 1915 r.

<http://histmag.org/...>

Wyjaśnij wpływ wydarzeń politycznych na pozycję kobiet w społeczeństwie.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Zatrudnienie kobiet w przemyśle wynikało z niedoborów siły roboczej – większość mężczyzn powołano do wojska. W efekcie I wojna światowa przyczyniła się do emancypacji kobiet.

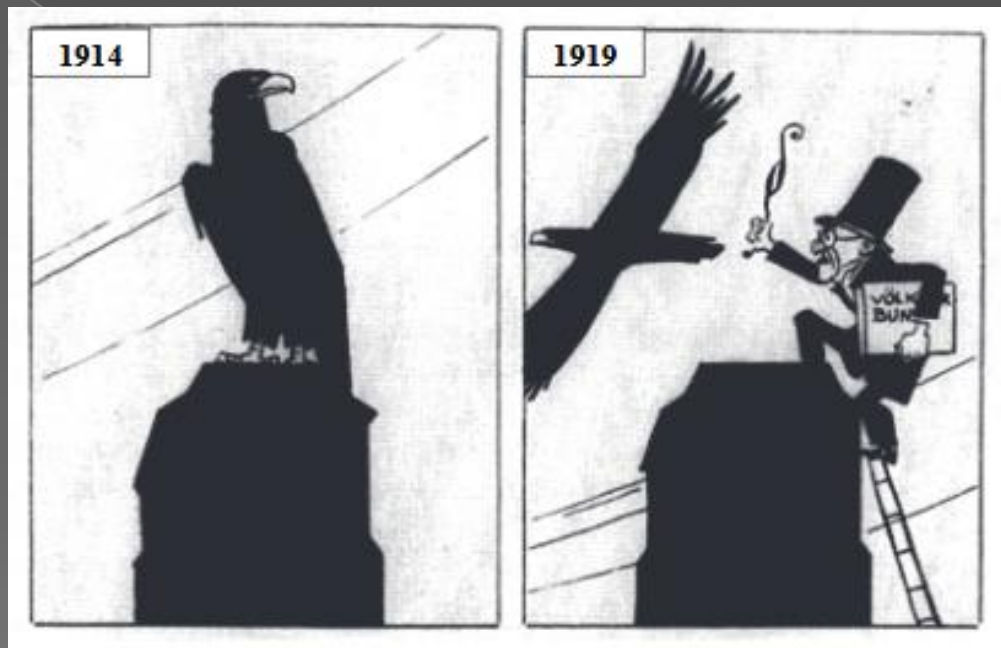
Komentarz IPN: W wyniku trwających działań wojennych na wszystkich frontach I wojny światowej w szeregach walczących armii walczyło łącznie ponad 70 mln mężczyzn, głównie w wieku produkcyjnym. Aby wojujące państwa mogły nadal funkcjonować, a przede wszystkim, aby podtrzymać ich gospodarkę, zwłaszcza produkcję zbrojeniową, powszechnym zjawiskiem stała się masowa praca zarobkowa kobiet. To bardzo wpłynęło na zmiany obyczajowe i mentalne społeczeństw w kierunku emancypacji kobiet. Innymi czynnikami, które podtrzymały zaistniałe zmiany na rynku pracy również po zakończeniu wojny, była ogromna liczba poległych żołnierzy oraz powszechne zubożenie społeczeństw Europy zmuszające kobiety do podjęcia lub kontynuacji pracy zarobkowej.

Obok tego zaangażowanie polityczne kobiet, m.in. na ziemiach polskich (działalność niepodległościowa), zaowocowało przyznaniem im praw wyborczych.

Ćwiczenie VIII.

Historyjka obrazkowa *Gdańsk* zamieszczona w niemieckim satyrycznym tygodniku „Kladderadatsch” [fragment]

Wieża Kościoła Mariackiego w Gdańsku

Napis na książce: *Völkerbund* – Liga Narodów.

Na podstawie: T. Szarota, *Gdańsk w karykaturze niemieckiej (1919–1939)*, „Mazowieckie Studia Humanistyczne” 1999, nr 2, s. 47.

Interpretując elementy graficzne, wyjaśnij ukazaną na ilustracjach zmianę statusu Gdańska. W odpowiedzi odwołaj się do wydarzeń historycznych.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Gdańsk w 1914 roku należał do Niemiec (symbolizuje to czarny orzeł), a w 1919 roku, na skutek I wojny światowej i postanowień traktatu wersalskiego, stał się Wolnym Miastem pod zarządem Ligi Narodów (symbolizuje to urzędnik z książką podpisaną Liga Narodów, który przepędza paragrafem czarnego orła).

Komentarz IPN: Traktat wersalski, podpisany 28 czerwca 1919 r. podczas paryskiej konferencji pokojowej przez zwycięskie w I wojnie światowej państwa ententy i pokonane Niemcy, przewidywał m.in. oddanie Polsce zagarniętych ziem Pomorza Gdańskiego, ale bez Gdańska. Na terenie Gdańska utworzono Wolne Miasto Gdańsk, które znalazło się pod opieką Ligi Narodów. Ta organizacja międzynarodowa, utworzona również podczas konferencji w Paryżu, z inicjatywy prezydenta Stanów Zjednoczonych Thomasa Woodrowa Wilsona, miała na celu utrzymanie stosunków pokojowych między państwami.

Traktat wersalski nie regulował jednak wielu kwestii dotyczących relacji między Polską a Wolnym Miastem. Sprawy te zostały doprecyzowane w konwencji polsko-gdańskiej, tzw. Konwencji Paryskiej, podpisanej 9 listopada 1920 r. Wówczas rząd polski mógł reprezentować Wolne Miasto Gdańsk na arenie międzynarodowej i podpisywać w jego imieniu umowy międzynarodowe. Wolne Miasto Gdańsk miało jednak własną Konstytucję oraz władzę ustawodawczą i wykonawczą. Językiem urzędowym był język niemiecki, ale dokumenty skierowane do Polaków tłumaczono na język polski. Od 1922 r. Wolne Miasto znalazło się w obszarze celnym Rzeczypospolitej. Polska posiadało prawo do eksportowania i importowania produktów przez gdański port morski.

Strona tytułowa: Bitwa nad Sommą, lipiec 1916 r. (Wikimedia Commons).

Ćwiczenia i odpowiedzi pochodzą ze strony internetowej Centralnej Komisji Egzaminacyjnej: <https://cke.gov.pl/arkusze/egzamin-maturalny/>

Komentarze opracowano na podstawie publikacji:

Dziurok A., Gałęzowski M., Kamiński Ł., Musiał F., *Od Niepodległości do Niepodległości. Historia Polski 1918-1989*, dostępnej również w wersji internetowej <http://www.polska1918-89.pl/>

Katarzyna Helik
Magdalena Zapolska-Downar
OBEN IPN w Łodzi